درس ۲۴

اقتصاد و بهره‌وری

نیاز به فعالیت اقتصادی

هر جامعه‌ای برای ادامهٔ زندگی و رفع نیازهای خود ناگزیر است از منابع طبیعی استفاده کند و وسایل موردنیاز خود را تولید کند. به این کار «فعالیت اقتصادی» گفته می‌شود.

در سال هفتم با انواع فعالیت‌های اقتصادی آشنا شدید و آموختید که تولید ممکن است تولید کالا یا خدمت باشد. کشاورزان در مزرعه و باغ و کارگران در کارخانه و کارگاه، کالا تولید می‌کنند. پزشکان، معلمان، پلیس، کارمندان و ... خدمت ارائه می‌کنند. برخی افراد نیز خدمات و کالاهای تولید شده را توزیع و مبادله می‌کنند و به‌دست مصرف‌کنندگان می‌رسانند. پس در هر جامعه‌ای عده‌ای به فعالیت‌های تولیدی و توزیعی مشغول‌اند. از سوی دیگر همهٔ افراد جامعه و حتی تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان به نوبهٔ خود مصرف‌کننده‌اند. افراد در این فعالیت‌ها با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. بدین ترتیب هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند بدون فعالیت‌های اقتصادی به حیات خود ادامه دهد. در همهٔ جوامع، چرخهٔ تولید، توزیع و مصرف وجود دارد و همواره بین افراد روابط اقتصادی برقرار می‌شود.

بهره‌وری در تولید، توزیع و مصرف

برای افزایش بهره‌وری در فعالیت‌های اقتصادی، باید بهره‌وری را در تولید و توزیع افزایش دهیم و الگوی مصرف را نیز عقلانی کنیم. در درس قبل با نمونه‌هایی از مصرف بهینه یا بهره‌وری در مصرف آشنا شدید.

اکنون به شکل توجه کنید و بگویید چگونه می‌توان بهره‌وری در تولید یا توزیع یک کالا را افزایش داد.

در اقتصاد، بهره‌وری را «نسبت ستانده‌ها به داده‌ها» تعریف کرده‌اند.

اگر بخواهیم تولید کالا یا خدمت (ستانده‌ها) را افزایش دهیم یا کیفیت آنها را بهتر کنیم، باید در نهاده‌ها یا فرایندها تغییرات مطلوبی به‌وجود بیاوریم.

برای مثال اگر در کارگاهی روزی ۱۰ جفت کفش تولید شود و صاحب کارگاه با اجاره کردن یک ساختمان به قیمت ارزان‌تر و آموزش‌دادن و تشویق نیروی کار یا ابداع یک روش جدید یا اختراع یک وسیله، میزان تولید را به ۱۳ جفت کفش در روز افزایش دهد، در اینجا می‌گوییم بهره‌وری اتفاق افتاده است.

البته علاوه بر افزایش میزان تولید کالاها و خدمات، افزایش کیفیت آنها نیز مورد توجه قرار می‌گیرد.

...یک مثال خوب دربارهٔ بهره‌وری در توزیع خدمات، مراکز صدور گذرنامه (پاسپورت) در شهرهاست.

در یکی دو دهه قبل، در شهر بزرگی چون تهران همهٔ متقاضیان گذرنامه باید به ادارهٔ گذرنامه یعنی ساختمانی که واقع در یک خیابان بود، مراجعه می‌کردند. زمان صدور گذرنامه خیلی طولانی بود. در خیابان جلو این اداره، صف‌های طولانی تشکیل می‌شد و تحویل و گرفتن مدارک هم برای مراجعه‌کنندگان و هم کارکنان اداره، دشوار و زمان‌بر بود.

...بعدها دفاتر پلیس +۱۰ در مناطق مختلف شهر ایجاد شد. اکنون ساکنان هر منطقهٔ شهر برای گرفتن گذرنامه به نزدیک‌ترین دفتر پلیس +۱۰ در محلهٔ خود مراجعه می‌کنند و در کوتاه‌ترین زمان و با صرف وقت و انرژی کمتر، گذرنامه‌شان را دریافت می‌نمایند.

فعالیت

۱ـ به چند گروه تقسیم شوید. محصولی مانند نان را درنظر بگیرید. هرگروه یکی از مراحل را انتخاب کند: مرحلهٔ اول ـ تولید (کشت گندم، برداشت گندم، تولید آرد، پختن نان) مرحلهٔ دوم ـ توزیع یا فروش نان و مرحلهٔ سوم ـ مصرف نان. هر گروه بگوید که چه راه‌هایی برای بالا بردن بهره‌وری در آن مرحله وجود دارد.

۲ـ به نظر شما، اگر میزان هزینه‌های تولید (نهاده‌ها) را افزایش دهیم و به همان اندازه میزان تولید افزایش یابد، باز هم می‌توانیم ادعا کنیم بهره‌وری اتفاق افتاده است؟

۳ـ آیا در محل زندگی شما مراکز خریدی وجود دارند که بتوان گفت موجب عرضهٔ بهتر کالا یا خدمات شده‌اند و بهره‌وری در توزیع را بالا برده‌اند؟ دربارهٔ آنها توضیح دهید.

بهره‌وری سبز

در سال هفتم خواندیم که از دیدگاه اسلام، طبیعت و منابع طبیعی، آیات و نشانه‌های حکمت خداوند و نعمت‌های الهی هستند. و انسان حق استفادهٔ بی‌رویه از طبیعت و لطمه زدن به آن را ندارد. همچنین می‌بینید که از منظر اسلام، اقتصاد و تولید وسیله‌اند نه هدف. یعنی تولید وسیله‌ای است که انسان از طریق آن نیازهای ضروری خود را رفع می‌کند و به مسائل مهم‌تر بپردازد.

در دنیای امروز، تولید با هدف کسب سود بیشتر انجام می‌گیرد و سودجویان بدون توجه به تخریب و نابودی طبیعت همچنان به تولید بیشتر ادامه می‌دهند. پس از انقلاب صنعتی و به‌ویژه در ۱۵۰ سال اخیر، کشورهای صنعتی و قدرتمند به بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی و طبیعت دست زده‌اند تا بتوانند کالاهای بیشتری تولید کنند. کشورهای قدرتمند صنعتی امروز سعی می‌کنند از طبیعت و منابع طبیعی خود محافظت کنند اما با تبلیغات و تحت تأثیر قرار دادن مردم دیگر کشورها، مصرف‌گرایی را که موجب تخریب محیط زیست می‌شود، تشویق می‌کنند. اما افزایش تولید به هر روش و هر قیمتی مجاز نیست. افزایش تولید و فعالیت‌های اقتصادی اگر به محیط زیست لطمه بزنند، با اصول بهره‌وری سازگار نیست؛ زیرا نابودی و تخریب طبیعت، خود هزینه‌های مجدد و مشکلات جبران ناپذیری برای ما به‌وجود می‌آورد.

برای مثال، در دو دههٔ اخیر در نواحی داخلی کشور ما به‌طور بی‌رویه چاه‌های عمیقی حفر شد. آب این چاه‌ها و سفره‌های آب زیرزمینی برای افزایش تولید محصولاتی چون پسته به مصرف رسید اما حفر بی‌رویهٔ چاه‌ها مشکلات زیادی چون کم آبی شدید در منطقه، خشک شدن مزارع و تخلیهٔ روستاها و یا افزایش احتمال بروز زمین‌لرزه را به‌دنبال دارد که جبران آنها بسیار دشوار است. در این مورد، استفادهٔ بی‌رویه از کودهای شیمیایی و سموم کشاورزی است. مصرف این مواد اگرچه میزان تولید سبزیجات و میوه‌ها را

... می‌رود اما به دلیل انتقال سموم به آب و خاک و بدن انسان، موجب شیوع بیماری‌های خطرناک می‌شود و پس از آن باید هزینه‌های ... برای درمان مردم صرف شود. یعنی بهره‌وری سبز مفید شده است

بدین ترتیب امروزه با توجه به اهمیت حفظ محیط زیست، به‌جای واژهٔ بهره‌وری از «بهره‌وری سبز» استفاده می‌کنیم. منظور از بهره‌وری سبز این است که از ابزارها، روش‌ها و فناوری‌های مختلف در همهٔ مراحل تولید، توزیع و مصرف به‌گونه‌ای استفاده کنیم که ... اثرات مضر و منفی فعالیت‌ها بر محیط زیست به کمترین حد ممکن برسد.

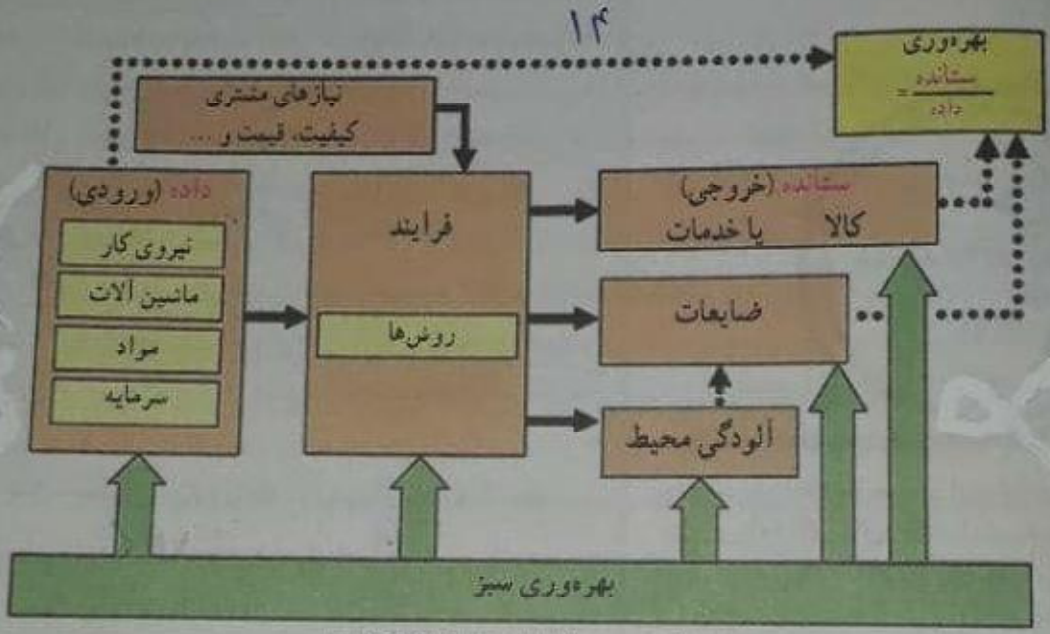

اصول بهره‌وری سبز باید در همهٔ مراحل رعایت شود.

بهره‌وری در کشور ما

به بریدهٔ اخبار روزنامه‌ها توجه کنید.

متأسفانه کشور ما در مقایسه با برخی کشورها از نظر بهره‌وری وضعیت چندان مطلوبی ندارد. بنابراین، همه موظفیم با برنامه‌ریزی صحیح، نگرش بهره‌وری را در همهٔ فعالیت‌های بخش‌های مختلف اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) ترویج کنیم و به‌کار بگیریم.

اقتصاد مقاومتی

پس از انقلاب اسلامی، کشورهای سلطه‌گر و قدرت‌های بزرگ اقتصادی که با وقوع انقلاب، منافع خود را در خطر می‌دیدند مشکلاتی مانند جنگ تحمیلی، تحریم اقتصادی* و... را بر سر راه ما قرار دادند تا از پیشرفت کشورمان جلوگیری کنند. این مخالفت‌ها تا امروز نیز ادامه دارد و آنها سعی می‌کنند ایران را از نظر اقتصادی شکست بدهند. به همین دلیل، جمهوری اسلامی ایران بنا به توصیه‌ها و رهنمودهای رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت الله خامنه‌ای، سیاست اقتصاد مقاومتی را طراحی و در پیش گرفته است.

اقتصاد مقاومتی یعنی درشرایط سخت بتوانیم کمترین اتلاف هزینه را داشته باشیم، روی پای خود بایستیم، از تولید ملی حمایت کنیم، از اسراف بپرهیزیم و از منابع و امکانات حداکثر استفاده را بکنیم.

به عبارت دیگر، می‌توانیم بگوییم محور اصلی اقتصاد مقاومتی، «بهره‌وری» است.

در کنور ما سازمان ملی بهره‌وری ایران در زمینهٔ وضعیت بهره‌وری و چگونگی راه‌های افزایش آن در بخش‌های مختلف اقتصادی کشور مطالعه، سیاست‌گذاری و نظارت می‌کند.

فعالیت

۴ـ مسعود و پسر عمویش با هم به مسافرت رفته و در مهمان‌سرایی اقامت داشتند. یک روز برای گردش در شهر از مهمان‌سرا بیرون رفتند. هنوز چند قدمی بیشتر از آن‌جا دور نشده بودند که مسعود گفت: «فراموش کردم لامپ‌ها و کولر اتاق را خاموش کنم. باید برگردم و این کار را انجام دهم»، ولی پسر عمویش گفت: «لازم نیست. ما برای اقامتمان و چیزهای که مصرف می‌کنیم به صاحب مهمان‌سرا پول می‌دهیم!» شما کدام نظر را درست می‌دانید؟ چرا؟

۵ـ کاربرگهٔ شماره (۱۸) را با همفکری یکدیگر در کلاس انجام دهید.

۶ـ همفکری کنید و بگویید شما دانش‌آموزان از چه راه‌هایی می‌توانید به تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی در کشور کمک کنید؟ دست‌کم سه راه پیشنهاد کنید.